

Szerintem a strukturális irodalomkritika nem jellemzője vajdasági irodalomtudományunknak. Bár általánosabb tendenciával jelentkezne, mert általa kiküszöbölődhetne a kétségtelenül jelen levő szubjektív hozzáállás. Benne biztosítva látom a tárgyilagos, tudományos, egyéni és csoportérdekeken túllépő megközelítési módot. Éppen irodalmi termésünk formai elemeinek feltárása szolgálná azt a célt, hogy az olvasó felfedezhesse az igazi értékeket, vagy eltűnjön belőle az idegenkedés az új formai megoldások iránt.

Társadalmi fejlődésünk és valóságunk nem egyenes vonalú. A társadalmi valóság bonyolultsága tükröződik az egyén tudatában is. Életérzésünk igen összetett, ellentmondásos, és az irodalmi alkotás midedt a legtöbbször bonyolult szerkezeti vagy formai megoldásokkal fejezi ki. Ez az állapot viszont a kritikától is többet igényel az egyszerű könyvismertetésnél: a vizsgálódás eszköztárának is az alkotás jellegéhez kell idomulnia. Tehát nem elvetendő, hanem serkentendő az az irányzat, amely a szenvtelenség, tárgyilagosság biztosítása érdekében összetettebb eszközrendszerrel vizsgálja irodalmi termésünket.

Örvendetesen megnőtt értéke az utóbbi években a vajdasági prózának. Néhány regényünk mind a kritika, mind az olvasók részéről nagy visszhangot keltett. Ezt különösen jelentősnek tartom abból a szempontból, hogy nagyobb hatással vannak az olvasók körében. Elsősorban mozgósító erejükre gondolok. Cselekményük, szereplők hazai talajból fakadnak: hozzánk szólnak, bennünket segítenek önvizsgálatunkban, eligazodni problémáinkban.

Kedvezőnek tartom, hogy fokozatosan múltunk is megjelenik a vajdasági prózában. A múlt feltárása azonban még mindig nem elég intenzív. Dózsa seregeiben magyarok, szerbek egyaránt harcoltak; de váltva küzdöttünk a forradalmi munkásmozgalomban is, a társadalmi forrdalomban, a nemzeti felszabadulásért is. Ez utóbbi mégsem hozta meg a maga irodalmi értékeit a prózában. Csak egy példát említenék: a Petőfi-brigád tettei vagy harcosai nem hatnak ihlető módon prózaíróinkra. Vagy nem izgalmas vizsgálat alá venni annak az agrárproletár tömegnek az érzéseit, amely a felszabadulás első dermesztő heteiben kereste önmagát az új társadalmi rendszerben, és fegyverbe állt társadalmi jussa védelmében?

Közelmúltunk és a magyar munkásmozgalom legragyogóbb tette volt az. Vizsgálatával adósak vagyunk, bár hozzájárulhatnánk vele a népek és nemzetiségek évszázados társadalmi és szellemi kölcsönhatásának tudatosításához.

HORVÁTH MÁTYÁS

BOSNYÁK ISTVÁN:

Egyetértek e tanácskozás kibővítésének ötletével, de nem tudok elképzelni egy valamelyest is hatékony eszmecekerét oly módon, hogy a bármennyire is kompetens emberek sokasága leül reggel s estig »megtárgyalja«, »tisztázza«, elvileg »megoldja« kultúránk minden égető, időszerű problémáját. Ha az Üzenet

szerkesztősége az eredetileg tervbe vett *irodalmi vitát művelődési vitává* akar-ná szélesíteni, nyilván célszerű lenne a »szakosítás«, azaz több, speciális téma-körű tanácskozás megszervezése. Magát az irodalmi vitát sem úgy képzelném el azonban, hogy akár most, akár még egyszer, más alkalommal és sokkal több résztvevővel, pusztán szóbeli improvizációk formájában »vitatkozunk«. Miért ne folyhatna *írásos vita* is az Üzenet egész 1975. évfolyamában?

Kritikánk eddig megtett útjáról, jelenéről és távlatairól feltétlenül hasz-nosnak látszik az alapos, a *tárgyilag megalapozott* eszmecsere. Mivel azonban e tanácskozásra készült téziskomplexumból csak egyetlenegy kérdésről, a jugoszláviai magyar szépirodalom baloldali »modelljeiről« gondolkodtam el ala-posabban, kritikánk értékelésének, s főképp újraértékelésének kérdéséhez nem szólhatok hozzá eléggé szakszerűen. Három módszertani megjegyzést azonban mégis megkockáztatnék.

1. A felszabadulás utáni jugoszláviai magyar kritika múltja és jelene — természetyszerűen — csakis *történelmi* szemlélettel értékelhető adekvát mó-don. Márpedig az 1945-tel örökölt — vagy jobban mondva: nem örökölt! — kritikai »hagyományból« kétségtelenül és csakis a *szakmaiság* iskoláján keresz-tül vezethetett a tovább járható út. Amikor tehát pusztá negatívumként ma-rasztaljuk el mai kritikánk szakmai, szaktudományos, »akadémikus« stb. jelle-gét, akkor történelmietlenül, azaz antimarxista módon ítélkezünk: azt marasz-taljuk el mindenestől, ami *egészében véve* és *történelmi távlatból* szemlélve kétségtelen *forradalmi* vívmánya volt kritikai gondolkodásunk felszabadulás utáni, immár negyedszázados történetének. Az aztán már csak ennek az alap-vető pozitívumnak az állandó méltánylása *közben* merülhet fel kérdésként, hogy a szakmaiságnak e megkerülhetetlen, nagyon szükséges, nagyon hasznos »iskoláját« hogyan és miként »jártuk ki«, s kijártuk-e már eléggé jól, s vajon mai kritikai gondolkodásunkban csakugyan jelen vannak-e máris a szakmaiság »fonákjáról« tanúskodó tünetek is? Ilyen értelemben vett »veszélyről«, »elfa-julásról«, »krízisről« és egyebekről azonban szerintem még teljesen alaptalan beszélni.

2. Kritikánk múltjáról és jelenéről — a mai vita jogosít fel e metodo-lógiai közhely fölemlítésére — nem lehet érdemben beszélni anélkül, hogy közben ne tartanánk állandóan szem előtt e kritika múlt- és jelenbeli *való-ságanyagát*. Kritikai gondolkodásunk fölszabadulás utáni történetének viszony-lag igen gazdag — s nemcsak mennyiségileg gazdag — dokumentumtára áll immár rendelkezésünkre, a napi- és hetilapok recenzióirodalmától folyóirataink tanulmányirodalmán át a monográfiák, irodalomtörténetek, disszertációk stb. viszonylag imponzáns soráig. „A helyes” kritikáról alkotott esztétikai és elvi prekonceptióink ígézetében elrugaszkodni mindentől s amúgy »en bloc« egyet-lenegy »izmus« egyetlenegy kritikai »iskola«, »irányzat« kasztszerű képviselő-jének megtenni »a« mai kritikánkat — ez esztétikailag talán korszerű, eszmei-leg és politikailag pedig nagyon is opportúnus műveletnek tűnhet, valójában azonban nem más, mint meglehetősen unesztetikus és antimarxista — való-sághamisítás. Olyan torzítás, amely szellemi tendenciákban, alkotói módsze-

rekben és esztétikai szimpátiákban csakugyan gazdag kritikai gondolkodásunkat végletesen uniformizálja, egyetlen — nemzedéki vagy professzionális — alkotói műhely meglétére redukálja s lefokozza afféle klikk-kritikává, amelyen aztán »ideologice« könnyű elverni a port.

3. Ki kellene küszöbölnünk a fogalomzavart, meg kellene különböztetnünk néhány alapfogalmat. Amikor ugyanis az olvasásra nevelés, olvasószolgálat stb. pedagógiai igényét szembesítjük »a kritikánkkal«, voltaképpen csak a *napi kritikával* szembesítünk reális elvárást; az érdeklődéskeltés, értékjelzés, jó értelemben vett irodalmi reklám s az adott mű »középiskolás fokon« való interpretálása viszont nem lehet alapvető feladata a *szakkritikának* is: az irodalmi tanulmánytól és irodalomtudományi dolgozattól pl. nevetséges volna ugyanazt számon kérni, amit a könyvismertetőtől, recenziótól, újságg kritikától joggal kérünk számon.

S terminológiai zűrzavar jellemzi közgondolkodásunkat a szakkritikai-irodalomtudományi műfajok keretén belül is: az »akadémizmus« és »strukturalizmus« pl. mai beszélgetésünkben is sokszor volt szinonímája az analitikusságnak, szisztematikusságnak, alaposságnak, terjedelmességnek... Mintha minden tanulmány, dolgozat vagy disszertáció — csak azért, mert egy vagy több szempontból módszeresen elemeire bont egy alkotást vagy életművet — eleve »akadémikus«, illetve »strukturalista« lenne! Az igaz, hogy irodalomkritikai gondolkodásunk reneszánsza a »nagy műfajok« terén is az ötvenes évek általános jugoszláv kritikai programja jegyében teljesedett ki: »*Analiza bez koje se ne može*«... De látnunk kell, hogy ez a csakugyan közös intenció gyakorlatilag mennyi *eltérő* színárnyalatot hozott létre a jugoszláviai magyar kritikairó dalomban is!

A jugoszláviai magyar irodalmi baloldal múltjának és jelenének értékelését is attól a módszertani szimplifikálástól kell féltetni, amelytől kritikánk »megítélését« is óvni kellett. Az erre a témára írt vitaiidítő teljes »félrehalása« szükséges ugyanis ahhoz, hogy rejtett intenciójával azt rójuk fel: egyetlen nemzedéket vagy »csoportot« akar kikiáltani az irodalmi baloldal képviselőjének... »Az« irodalmi baloldal? — Szerintem ilyen nincs is, vagy legalábbis én nem tudnám definiálni. Bodrogvári kolléga gyakran hivatkozik Lukács Györgyre, hadd parafrázáljam tehát nagy klasszikusunkat én is: az irodalmi baloldaliságot is állandó *funkcióváltások* jellemzik. Ami például a két világháború között, az alulról vívott osztályharc viszonyai közepette a jugoszláviai magyar irodalomban mozgalmilag és irodalmilag is egy progresszív korszintet képviselt, az 1945 után, a megváltozott viszonyok között már nem képviselhetett — hiába volt a jó, nagyon jó és legjobb szándék is! — egy ugyanolyan progresszív nivót. Az irodalmi baloldaliságot »mint olyat« tehát nemcsak hogy nem tudnám egy fél évszázados irodalom egyetlen nemzedékének kizárólagos pozitívumaként elkönyvelni, de még csak definiálni sem tudnám »mint olyan« jellegét; így aztán csupán viszonylagos meghatározást improvizálhatnék Bodrogvári kolléga számonkérésére: az irodalmi baloldaliságnak minden korban, a konkrét, helyi viszonyoktól függően, megvan a saját, korszinthez mért feladata, s e feladat adekvát felismerésének és realizálásának mértéke nemzedékenként is vizsgálható, kimutatható. Ez vonatkozik — hogy csak a közelmúltunknál maradjunk — a Híd-nemzedékre, az Ifjúság Szava generációvá nem válható generációjára s a Symposion-nemzedékekre egyaránt.